

Ο Επιτάφιος Θρήνος της Παναγίας (Γεώργιος Ν. Μανώλης, Αρχισυντάκτης Ενότητας Θρησκευίας - Πεκπουσία)

/ [Πεκπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)



Η εξέχουσα θέση που κατέχει η Κυρία Θεοτόκος στη ζωή των ορθοδόξων αναδύεται από την ίδια την προσωπικότητα της και το ρόλο της στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας. Η ευσέβεια του λαού του Θεού ύμνησε τις αρετές και την αγιότητα της αποδίδοντας σ' αυτήν επίθετα και χαρακτηρισμούς πού απεικονίζουν τις εσωτερικές της ποιότητες. Ή μορφή της κυριαρχεί στις ψυχές των πιστών ως Μητέρα, συμπαραστάτης και βοηθός στον πνευματικό, αλλά και στον καθημερινό τους αγώνα. Ο εσωτερικός πλούτος και τα θρησκευτικά βιώματα των συγγραφέων, υμνογράφων και ποιητών της Εκκλησίας αποτυπώνονται στους Λόγους, τις Ομιλίες και τους Ύμνους που αποτελούν εγκώμια δοξολογίας και αίνου, αλλά και δεήσεις εξιλασμού στην αναζήτηση της λυτρώσεως.

Κέντρο της τιμής και των εορτασμών προς το πρόσωπο της Θεοτόκου η Γεσθημανή, όπου και ο τάφος και Θεοτόκου. Εκεί μεταξύ των άλλων για τους εορτασμούς της Κοιμήσεως της Θεοτόκου διεξάγεται ο «Επιτάφιος Θρήνος». Σε αυτό το σημείο, προτού αναφερθούμε στην ακολουθία του «Επιταφίου Θρήνου», θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η λατρεία της Εκκλησίας εορτολογικά και υμνολογικά, έχει άμεσα συνδεθεί με τα τελούμενα στα Ιεροσόλυμα. Οι τελετές που έχουν σχέση με τον κύκλο της ζωής του Κυρίου και της Παναγίας, ξεκινούν από τα Ιεροσόλυμα και ασκούν σημαντική επίδραση στο λειτουργικό, εορτολογικό τυπικό κάθε τοπικής εκκλησίας. Το ιεροσολυμίτικο τυπικό επηρέασε προοδευτικά τα λειτουργικά τυπικά των ορθόδοξων εκκλησιών ανά την οικουμένη, οπότε και δεν αποτελεί καινοφανή εισαγωγή στο τυπικό των τοπικών εκκλησιών η τέλεση της ακολουθίας του Επιταφίου Θρήνου της Θεοτόκου.



Μετά το 1650 ο άγιος Δαμασκηνός ο Στουδίτης ανέπτυξε στον ιβ' Λόγο του «Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου» την παράδοση της Εκκλησίας «Περὶ τῶν Ἐγκωμίων». Πρόκειται για τον αποχαιρετισμό της Θεοτόκου ἀπ' όλους τους Αποστόλους, που γίνεται με εγκώμια. Η εισαγωγή στο Τριώδιο των εγκωμίων, αποτέλεσε την απαρχή για τη διαμόρφωση στα Ιεροσόλυμα της επικηδείου ακολουθίας της Κοιμήσεως. Η ακολουθία αυτή δεν είχε τον λατρευτικό χαρακτήρα του Επιταφίου Θρήνου του Κυρίου, αλλά τον τιμητικό μακαρισμό της Θεοτόκου. Αυτό

επιτυγχάνεται δια μέσου της ποιητικής μεταφοράς της αγιολογικής παραδόσεως σχετικά με το γεγονός της Κοιμήσεως, χρησιμοποιώντας εκφράσεις και θεολογικές έννοιες που από αιώνες απηύθυναν στο πανάγιο πρόσωπο της.

Ως προς τον χρόνο συγγραφής των εγκωμίων μπορεί να υποστηριχθεί ότι γράφτηκαν από τον 8ο έως τον 14ο αι. από πολλούς ποιητές, καρπός της θεομητορικής ευλάβειας από τα πατερικά εγκώμια προς τιμή της Θεοτόκου, από τους πατέρες της Εκκλησίας.

Αρχικά η ακολουθία ξεκίνησε να τελείται πράγματι στο Θεομητορικό προσκύνημα της Κοιμήσεως στη Γεσθημανή. Σταδιακά όλες οι ιερές μονές ανά την οικουμένη που το καθολικό τους ήταν αφιερωμένο στην εορτή της Κοιμήσεως, ενέταξαν την ακολουθία στις παννυχίδες της μεγάλης εορτής. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αρχικά δεν ήταν αρνητικό στον πλουτισμό της ακολουθίας με τον επιτάφιο θρήνο, εφ' όσον βέβαια αυτά συγκρατούνταν στα ορθόδοξα όρια τιμής προς την μητέρα του Κυρίου, για αυτό και δεν αποδοκιμάζονται στο Τυπικό του Κ. Πρωτοψάλτου. Ωστόσο, στο Τυπικό του Γ. Βιολάκη, υπάρχει απαγόρευση, η οποία οφείλεται στην εμφάνιση της μαριολατρείας που είχε αναπτύξει ο παπισμός, αποδεχόμενοι θέσεις όπως αυτή της άσπιλης συλλήψεως της Θεοτόκου και της ενσώματης αναλήψεως της χωρίς να υπάρξει θάνατος.



Η εορτή αυτή κατακλείει τον ενιαύσιο Θεομητορικό κύκλο και ήδη από τον 18ο αι. στη νησιωτική Ελλάδα, σε πολλές περιοχές των Βαλκανίων και της Ρωσίας είχαν

προσθέσει την ακολουθία των Εγκωμίων στους εορτασμούς της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδας με εγκύκλιο της επισήμαινε πως η ακολουθία του Επιταφίου της Θεοτόκου και των Εγκωμίων που τελείται σε διάφορους ναούς της Ελλάδας, αποτελεί αναμφισβήτητα μια ευσεβή συνήθεια, η οποία ωστόσο αρμόζει στο Ιεροσολυμίτικο Τυπικό και όχι στα έθιμα της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Πλήθος όμως μητροπόλεων, ενοριών και μονών υιοθέτησαν την ευσεβή συνήθεια της τέλεσης της συγκεκριμένης ακολουθίας και αυτό γιατί στη συνείδηση της Εκκλησίας, η Θεοτόκος ως μητέρα του σαρκωθέντος Λόγου, συμμετέχει στη δόξα του Χριστού και είναι λογικό να μακαρίζεται από τις γενιές των πιστών, όπως και η ίδια προφήτευσε. Η ακολουθία αυτή βρίσκεται σύμφωνη με το κοινό αίσθημα του πληρώματος της Εκκλησίας, το οποίο δοξάζει και τιμά την Παναγία ως Μητέρα και αυτή η ευλαβής συνήθεια που ωρίμασε στην συνείδηση του σώματος της Εκκλησίας, δεν ήταν δυνατόν να μην γίνει αποδεκτή.

Στις μέρες παρατηρούνται δύο τάσεις σε σχέση με την τέλεση του «Επιταφίου Θρήνου», από τη μία η τάση που υιοθετεί την τέλεση αυτής και από την άλλη εκείνη η οποία την θεωρεί καινοφανή εισαγωγή στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Ως προς τη δεύτερη τάση παρουσιάζονται διάφορα προσχήματα για την απαξίωση της τελέσεως της ακολουθίας αυτής. Ακούγονται επιχειρήματα όπως το ότι δεν σημειώνεται η ακολουθία στο τυπικό, ότι δεν συνάδει στην κοίμηση της Θεοτόκου η περιφορά επιταφίου μετ' εγκωμίων, ότι καλλιεργείται δια αυτής η μαριολατρεία και μία σειρά άλλων επιχειρημάτων.

Ως προς το επιχείρημα της μη καταγραφής της στο τυπικό μπορούμε να παρατηρήσουμε σχετικώς πώς πολλές ακολουθίες και τελετουργικά στοιχεία δεν μαρτυρούνται στο τυπικό, ούτε γίνονται σε όλες τις εκκλησίες, αλλά και όσα έχουμε κατά καιρούς υιοθετήσει είτε προέρχονται από το ιεροσολυμίτικο τυπικό είτε από άλλα αρχαία τυπικά και σίγουρα μέσα στη μακραίωνη ιστορία της λειτουργικής ζωής της Εκκλησίας, όλα υπήρξαν κάποια στιγμή καινοφανή, αφού κάποια χρονική στιγμή μέσα στην Εκκλησία τελέσθηκαν για πρώτη φορά, όπως τα εγκώμια της Μ. Παρασκευής κ.α. Όμως επικράτησαν και είτε εντάχθηκαν στο τυπικό είτε και αν ακόμα δεν αναφέρονται σε αυτό είναι αναπόσπαστα μέρη της ακολουθίας. Πράγματι ο επιτάφιος της Παναγίας είχε εξ αρχής τοπικό χαρακτήρα, η ευσέβεια, η τιμή και η αγάπη προς το πρόσωπο της Θεοτόκου οδήγησε στην υιοθέτηση της ακολουθίας αυτής από της κατά τόπους εκκλησίες και τον παναγιόφιλο λαό του Θεού, ο οποίος θέλησε και με αυτόν τον τρόπο να τιμήσει την Παναγία.



Πολλοί μιλούν για θεατρινισμούς και φολκλορική υπόθεση, αλλά όπως προείπαμε και για καινοφανή εισαγωγές στο τυπικό, αν ισχύει αυτό τότε θα πρέπει να παραδεχθούμε πως τα στοιχεία αυτά εντοπίζονται και στις λιτανείες, και στην περιφορά του Εσταυρωμένου και του Επιταφίου και την ακολουθία της Αναστάσεως και πολλές άλλες.

Η Εκκλησία του Χριστού, εκφράστηκε όχι μόνο μέσω της διδασκαλίας, αλλά και δια της λατρείας. Η λατρεία αποδείχτηκε ο τρόπος, που η Εκκλησία εξέφρασε τον βαθύτερο εαυτό της, αλλά και ως το κατ' εξοχήν μέσο διαμόρφωσης της πίστης και όλης συνολικά της ζωής της. Χωρίς να εξαντλείται στη λατρεία η ζωή της Εκκλησίας, μεταμορφώνεται ολόκληρη σε λατρεία του Τριαδικού Θεού, ως απόλυτου κέντρου και κεφαλής της. Η εκκλησιαστική λατρεία είναι κατανοητή μόνο έν Χριστῷ, στον όποιο γίνεται γνωστός ο Θεός (ΐω. 1, 18). Η πίστη στον Χριστό, ως Θεό και Σωτήρα, προηγείται της λατρείας Του. Τούτο ισχύει και στα σχετικά με το πρόσωπο της Θεοτόκου και τα γεγονότα του βίου της, που η Εκκλησίας τιμά ιδιαιτέρως αιώνες τώρα, πάντοτε είναι σε

Παρατηρεί σχετικώς σε παλαιότερο κείμενο του ο αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας Στυλιανός, πως αφού το σώμα της Παναγίας αφθαρτοποιήθηκε, λόγω της υπερφυούς κυοφορίας από μέρους Της του Λόγου του Θεού, επόμενο ήταν να μη

μείνει στη γη και να λιώσει όπως τα δικά μας κοινά και αμαρτωλά σώματα, αλλά να τύχει ιδιαίτερας τιμής εκ μέρους του Υιού και Θεού Της.

Οπότε πολύ δικαιολογημένα η Εκκλησία πίστεψε πάντοτε στη «μετάσταση» της Θεοτόκου, ασχέτως αν δεν χρειάστηκε να δογματίσει επίσημα και τυπικά αυτή την αλήθεια σε Όρο Συνοδικό. Όλο αυτό το άρρητο μυστήριο που εκτείνεται όχι μονάχα στη ζωή, αλλά και στην Κοίμηση της Θεοτόκου, η Εκκλησία το συμπύκνωσε υμνολογικά...



Κατακλείοντας θα πρέπει να είμαστε πολλοί προσεκτικοί διότι αν από τη μία οι τελούντες της ακολουθία του «Επιταφίου Θρήνου» της Θεοτόκου κατηγορούνται για μαριολάτρες, ωσάν να υιοθετούν την παπική διδασκαλία, ομοίως οι αρνούμενοι αυτήν μπορεί να κατηγορηθούν για προτεσταντίζουσα νοοτροπία. Η αλήθεια βρίσκεται στην θέση της ορθόδοξης θεολογίας, που έχει αποτυπωθεί και παγιωθεί στη δισχιλιετή εκκλησιαστική ιστορία της, και αυτή είναι ότι κάθε αναφορά στο πρόσωπο της Παναγίας συνδέεται άμεσα με το ρόλο της στο έργο της εν Χριστώ οικονομίας. Οι Πατέρες στο έργο τους αποτυπώνουν τη θέση της Εκκλησίας που συνδέει άμεσα την Θεοτόκο με το χριστολογικό δόγμα, καθώς η διδασκαλία για την Παναγία υπάρχει μόνο σε σχέση με την Χριστολογία. Γι' αυτό δεν υφίσταται κάποια αυτόνομη «Μαριολογία».

Στη συνείδηση του πληρώματος της Εκκλησίας η Παναγία είναι η Θεοτόκος που

γέννησε το σωτήρα του κόσμου. Αυτή η πίστη αποδίδεται εναργέστατα στην ορθόδοξη εικονογραφία, υμνογραφία και λατρευτική παράδοση της Εκκλησίας μας. Η Παναγία εικονογραφείται, υμνείται και τιμάται μαζί με τον Χριστό, απηχώντας τη δογματική διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, διασφαλίζοντας την αλήθεια για το πρόσωπο της Θεοτόκου, πάντοτε σε σχέση προς τον Υιό της. Η Παναγία μας μέσα στην ορθόδοξη Λατρεία εγκωμιάζεται με λόγους υψηλούς και απευθύνονται σε Αυτήν πύρινες προσευχές. Πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Γέροντας Εφραίμ ο Βατοπαιδινός πως δεν ζηλοτυπεί ο Χριστός, δεν υποβιβάζουμε το πρόσωπο Του ως μοναδικό Δημιουργό και Σωτήρα του κόσμου αν ομολογούμε ότι η Παναγία Μητέρα Του είναι αναμάρτητη, όχι βέβαια κατά φύση άλλα κατά προαίρεση.

Χρειάζεται να αποβληθεί η φοβία πού προέρχεται από προτεσταντίζουσα επιχειρηματολογία, ότι τιμώντας το πρόσωπο της Παναγίας την διαχωρίζουμε από τον Χριστό, από το μυστήριο της ενανθρωπήσεως. Τιμή και προσκύνηση προς την Παναγία δεν σημαίνει αποδοχή της Ρωμαιοκαθολικής Μαριολατρίας. Η ορθόδοξη διδασκαλία για την Θεοτόκο ομιλεί και ερμηνεύει την ορθή θέση της μέσα στην Εκκλησία. Αυτή λοιπόν η θέση της Εκκλησίας περί του προσώπου της Θεοτόκου και του ρόλου της στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας αποτυπώνεται ποιητικά και στα μεγαλυνάρια του λεγομένου «Επιταφίου Θρήνου» της Παναγίας.